

ФОРМИ ДІЯННЯ ТА СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ПОРУШЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

О. Л. Старко

Анотація. Статтю присвячено практиці застосування кримінально-правової заборони порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками. На основі аналізу вироків встановлено типові форми цього діяння та способи їх вчинення.

Ключові слова: порушення рівноправності громадян, форми дій, розпалювання національної, релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, вирoki.

Невід'ємною складовою механізму протидії порушенню рівноправності громадян виступає Кримінальний кодекс (далі – КК) України. Ст. 161 КК України передбачає відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками. У ч. 1 цієї статті передбачено відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, за образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також за пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. У ч. 2 ст. 161 КК України сформульовано кваліфікований склад цього злочину – ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою. У ч. 3 передбачено

відповідальність за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб, або спричинили тяжкі наслідки.

Під час моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень було виявлено 62 обвинувальних вироків, винесених судами з 1 січня 2011 р. по 11 листопада 2024 р. стосовно засудження осіб за ст. 161 КК України. Аналіз вироків показав, що за ч. 1 ст. 161 КК України було засуджено 52 особи, за ч. 2 ст. 161 КК України – 14 осіб, а за ч. 3 ст. 161 КК України – жодної особи.

Аналіз змісту вироків дав змогу виявити типові форми діяння (а саме дій) як ознаки об'єктивної сторони цього злочину. Зокрема, це:

1). дії, які були спрямовані на розпалювання **національної** ворожнечі та ненависті, приниження **національної** честі та гідності українців (за даними 18 вироків), євреїв (за даними 17 вироків), кримських татар (за даними 2 вироків), мадяр (за даними 1 вироку), вірмен (за даними 1 вироку), арабів, сирійців, ефіопів (за даними 1 вироку), корінних народів Кавказу (1 вирок).

Більшість таких злочинів (95 %) було вчинено, починаючи з 2019 р. Адресатом дій у формі приниження честі і гідності були переважно українці та євреї. Злочини було вчинено шляхом розміщення публікацій, дописів, коментарів в мережі Інтернет, які містили негативні принизливі характеристики як певної національної групи, так і окремих їх представників у контексті їхньої національної належності і були виражені у формі тверджень про неповноцінність (у тому числі у порівнянні з росіянами) етнічної групи, культурних традицій, моральні недоліки. Часто вживались слова «жиди», «хохли», «бандерівці», «нацисти», «хачі», словосполучення «жидівське питання», «недорозвинутий народ» тощо.

За період 2011-2019 рр. переважно фіксувались випадки дій, спрямованих на приниження честі та гідності кримських татар, корінних народів Кавказу, євреїв та розпалювання на цьому ґрунті національної ворожнечі та ненависті. Так, 16 жовтня 2010 р. громадянин України, уродженець Ставропольського краю російської федерації, старійшина «казачьей общины», організував

проведення несанкціонованого траурного пікету. На площі у м. Сімферополь виголосив промову, яка містила принизливі характеристики, негативні емоційні оцінки та установки відносно кримських татар. 21 червня 2010 р. дав інтерв'ю телерадіокомпанії, зміст якого містив ознаки приниження кримських татар, українців, євреїв та всіх тих хто не є росіянами [1];

- 2) дії, спрямовані на розпалювання **расової** ворожнечі та ненависті. Було виявлено лише 2 вироки, у яких йшлося про приниження честі та гідності представників негроїдної раси, яке поєднувалось із застосуванням фізичного насильства. Так, громадянин України підійшовши до громадянина республіки Конго, розпочав нецензурно лаятись з приводу його расової приналежності, після чого наніс удар кулаком в обличчя, спричинивши останньому фізичний біль [2];
- 3) дії, спрямовані на розпалювання **регіональної** ворожнечі та ненависті стосовно галичан (за даними 1 вироку). Так, громадянка України, уродженка Луганської обл. систематично поширювала у соцмережі «Однокласники» тексти, зміст яких спрямований на приниження честі і гідності галичан як регіональної групи української нації [3];
- 4) дії, спрямовані на розпалювання **релігійної** ворожнечі та ненависті, які були поєднані з образою почуттів громадян у зв'язку з їхніми **релігійними переконаннями** (інформація міститься у 25 вироках). Зокрема, у 17 вироках (постановлених після 2018 р.) йшлося про дії, спрямовані на посилення у суспільстві неприязні і ворожнечі до Православної Церкви України та образу релігійних почуттів її вірян. Кожен другий такий злочин вчинили священнослужителі Української Православної Церкви (МП) - настоятелі, намісники храмів, диякони, ченці, митрополити.

В інших випадках (8 вироках), йшлося про образу релігійних почуттів католиків, іудеїв, євангельських християн-баптистів, свідків Єгови, мусульман. Такі дії вчинялись, як правило, шляхом словесного конфлікту із застосуванням фізичного насильства, що мало наслідком припинення релігійної діяльності. Так, у 2014 р., 2015 р., 2016 р. та 2019 р. судами було винесено п'ять вироків різним особам, які вчинили такі типові дії: словесний конфлікт із представниками релігійної організації «Свідки Єгови», які у громадських місцях проповідували

та поширювали релігійну літературу, із подальшим застосуванням фізичного насильства (заподіяні легкі тілесні ушкодження);

5) дії, які полягають у прямому чи непрямому **обмеженні прав** або встановленні прямих чи непрямих **привілеїв** громадян за **ознаками місця проживання та за мовною ознакою** (за даними 1 вироку). Так, *громадянка України, яка проживає у м. Дніпро, під час листування з покупцем інтернет-магазину, що розташований у м. Дніпро, заборонила останній здійснювати покупки, оскільки вона є мешканкою західних областей України і розмовляє українською мовою* [4].

Вивчення вироків, дозволило виокремити способи вчинення порушення рівноправності громадян. Зокрема, це:

- поширення інформації в мережі Інтернет (47 випадків). Це відбувалось з використанням соціальних мереж Фейсбук, Однокласники, Інстаграм, Тік-ток, ВКонтакте, Твіттер. Такі дії полягали, зокрема, у розміщенні власного тексту, публікації статей в інтернет-виданнях, репосту текстів, відео, спілкування в коментарях, закликах тощо;

- промова на мітингу (5 випадків);
- усне спілкування (5 випадків);
- друк книг, листівок та брошур, їх замовлення та поширення (4 випадки);
- проповіді священників під час богослужінь (2 випадки);
- написи на стінах будівель у громадських місцях (1 випадок);
- пошкодження релігійних святинь, встановлених у громадських місцях (2 випадки).

Таким чином, найбільш поширеним проявом порушення рівноправності громадян як суспільно небезпечного діяння є дії, які були спрямовані на розпалювання національної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності українців та євреїв, а також образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, вчинені шляхом публікацій у соцмережах, промов, усного спілкування. З'ясування типових форм діяння, способів їх вчинення є допоміжним інструментом у процесі розробки заходів запобігання,

кримінально-правової протидії цьому виду злочинності та захисту права громадян на їх рівність.

Джерела та література

1. Вирок Центрального районного суду м. Сімферополь Автономної Республіки Крим від 20.06.2011 р.: *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/16782272>
2. Вирок Подільського районного суду м. Київ від 19.11. 2020 р.: *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92970898>
3. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпро від 5.09.2023 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113247642>
4. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпро від 29.01. 2024 р. Справа № 201/12723/23: *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116718365>

Starko O. L. Forms of actions and ways of committing violations of the equality of citizens (based on judicial practice)

Abstract. The article is devoted to the practice of applying the criminal-legal prohibition of violations the equality of citizens depending on their racial, national, regional affiliation, religious beliefs, disability and other characteristics. Based on the analysis of verdicts, typical forms of this act and the ways of their commission are established.

Keywords: violation of the equality of citizens, forms of actions, incitement of national, religious enmity and hatred, humiliation of national honor and dignity, verdicts.